

mâatü't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye adlı bir heyet ve buna bağlı Dârü't-takrîb adlı bir enstitü kuruldu. Şeltût bu girişimi yazıları ve konferanslarıyla destekledi. 1949 yılından itibaren büyük bölümü Cemâatü't-takrîb'in yayın organı *Risâletü'l-İslâm* dergisinde tefrika edilen bir tefsir yazdı. 1946'da Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçildi ve Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde ders vermeye başladı. 1950'de Ezher'de İslâm kültürü ve araştırmaları bölümüne genel müfettiş tayin edildi. 1957'de İslâm Konferansı'na danışman, aynı yıl Ezher vekili ve 13 Ekim 1958'de Ezher şeyhi oldu. Reform çabaları sonucunda 1961'de Ezher modern bir üniversite hüviyetine kavuşturuldu; ilk defa kız öğrenciler alındı ve 1962'de Külliyyetü'l-benât açıldı. Ayrıca Cemâatü kibârî'l-ulemâ'nın yerine Şeltût'un büyük ümitler bağladığı Mecmau'l-buhûsi'l-İslâmiyye kuruldu. Ezher Fetva Komisyonu, Eğitim ve Öğretim Bakanlığı'nda Kültürel İlişkiler Yüksek Komisyonu ve Radyo Yüksek Meclisi üyelikleri yanında Sosyal İşler Bakanlığı Örf-Âdet Komisyonu ve İslâm Araştırmaları Komisyonu başkanlıkları görevlerinde de bulunan Şeltût'a 1958'de Şili, 1960'ta Cakarta ve 1961'de Fas V. Muhammed üniversiteleri fahri doktora unvanı verdi. 1960 yılında Fas Kralı V. Muhammed tarafından bir nişanla ödüllendirildi. Şeltût uzun bir hastalıktan sonra 13 Aralık 1963 tarihinde vefat etti.

İlmî çalışmaları yanında mücadeleci ve ıslahatçı kişiliğiyle de öne çıkan Şeltût Cemâleddîn-i Efgânî, Muhammed Abduh ve Merâgî'nin ıslahatçı çizgisini izlemiş, Hasan ez-Zeyyât'a göre onlardan daha başarılı olmuştur. Bunda, şartların onun lehine gelişmesinin yanı sıra İslâm birliğini sağlamak amacıyla Şîa ile Ehl-i sünnet'i birbirine yaklaştırmak için gösterdiği çabaların ve bunların halk tarafından desteklenmesinin büyük payı olmuştur. Özellikle fıkıh ve tefsir alanında değerli çalışmalar yapmış, Kur'an-ı Kerim'in ilk on cüzünü (Tevbe sûresinin 121. âyetine kadar) tefsir etmiş, tefsirinde uyguladığı belli bir mezhebe bağlı kalmayan, sûrelerin bütün olarak içerdiği genel hüküm ve amaçlara yoğunlaşan, vahyi ilmî teorilerin sınırlı kaplılarıyla izaha çalışmayan metodu çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Fıkıh alanında geleneksel bakış açısına karşı çıkarak çağdaş problemlere cesaretle çözümler bulmaya çalışmıştır. Aydınların da ilgiyle izlediği vaaz ve irşad hizmetine özel bir önem vermiş, Mısır Radyosu'nda ilk defa sabah sohbetlerini başlatmış, özel günler-

de yaptığı konuşmaları, dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarla görüşlerini geniş kitlelere ulaştırmıştır.

Eserleri: *Mukârenetü'l-mezâhib fi'l-fıkhi'l-İslâmî* (Ali Sâys ile birlikte, Kahire 1936); *el-Kur'an ve'l-mer'e* (Kahire 1937); *Tahdîdün-nesl fi's-şer'ati'l-İslâmiyye* (Kahire 1937); *el-İslâm ve's-selâm* (Kahire 1937); *el-Mes'ûliyyetü'l-medeniyye ve'l-cinâ'iyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye* (Kahire 1937; Ahmed Fethî Behnesî, Şeltût'un Lahey Milletlerarası Mukayeseli Hukuk Konferansı'na sunduğu bu tebliğe *Şerh ve ta'lik 'alâ risâleti'l-merhûm eş-Şeyh fi mes'ûliyyetü'l-medeniyye ve'l-cinâ'iyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye* adıyla bir şerh ve ta'lik hazırlamıştır; Kahire 1407/1987); *Fıkhu'l-Kur'an ve's-Sünne: el-Kısas* (Kahire 1946; Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencilerine verdiği konferanslardan oluşmuştur); *el-Kur'an ve'l-katâl* (Kahire 1948; İng. trc. R. Peters, *Jihad in Mediaeval and Modern Islam*, Leiden 1977; eser *el-İslâm ve'l-alâkâtü'd-devliyye fi's-silm ve'l-harb* adıyla da basılmıştır [Kahire 1951]); *el-İslâm ve's-siyâsetü'd-devliyye* (Kahire 1948); *Menhecü'l-Kur'an fi binâ'i'l-müctema'* (Kahire 1956); *el-İslâm ve'l-vücûdü'd-devli li'l-müslimîn* (Kahire 1958); *el-İslâm: 'Akıde ve şer'a* (Kahire 1379/1959; Şeltût'un İslâm hukukuna dair görüşlerini yansıtan bu eseri Muharrem Tan Türkçe'ye tercüme etmiştir [İstanbul 1991, 1993]); *el-Fetâvâ, dirâse li-müşkilâti'l-müslimi'l-mu'âşır fi hayâtihi'l-yevmiyyeti'l-âmme* (Kahire 1959; Beyrut 1983); *Min tevcihâti'l-İslâm* (Kahire 1379/1959); *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm, el-Eczâ'ü'l-âşeretü'l-ülâ* (Kahire 1379/1960); *el-İslâm ve't-tekkâtül-lü'l-ictimâ'î* (Kahire 1961); *Tanzîmü'l-'alâkâti'd-devliyye fi'l-İslâm* (Kahire 1962); *Muhammed er-Resülül'l-a'zam* (Kahire 1965); *Min hedyi'l-Kur'an* (Kahire 1968); *el-Bid'a: Esbâbühâ ve mağâr-ruhâ* (nşr. Ali Hasan Ali Abdülhamîd, Ah-sâ 1408/1988; nşr. Abdülâhir Hammâd, Beyrut 1988; eser ve makalelerinin bir listesi için bk. Midhat David Abraham, s. 171-187).

BİBLİYOGRAFYA :

Midhat David Abraham, *Mahmûd Shaltût (1893-1963), A Muslim Reformist: His Life, Works and Religious Thought*, Hartford 1976; Menî Abdülhamîd Mahmûd, *Menâhicü'l-müfessirîn*, Kahire 1978, s. 347-354; Abdülmeccid Abdüsselâm el-Muhtesib, *İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-âşri'r-râhin*, Amman 1402/1982, s. 303-307; a.mlf., "Menhecü'l-İmâm Mahmûd Şeltût fi tefsîri'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Mecelletü Âdâbi'l-Müstansırıyye*, XIII, Bağdad 1986, s. 431-446; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyûn fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/

1986, s. 340-341; Fehd b. Abdurrahman er-Rûmî, *Menhecü'l-medreseti'l-'akliyyeti'l-hadîse fi't-tefsîr*, Beyrut 1407, I, 198-201; Şüyûhu'l-Ezher (nşr. Vizâretü'l-İlâm), Kahire, ts., s. 44-45; Kate Zebiri, *Mahmûd Shaltût and Islamic Modernism*, London 1993; a.mlf., "Shaykh Mahmûd Shaltût: Between Tradition and Modernity", *Journal of Islamic Studies*, II/2, Oxford 1991, s. 210-224; M. Abdülmün'im Hafâcî – Ali Ali Subh, *el-Hareketü'l-'ilmiyye fi'l-Ezher*, Kahire 2007, s. 190-197; Abbas Mahmûd el-Akkâd, "el-Muvaffik el-muvaffak: el-İmâmü'l-muşlih Mahmûd Şeltût", *Risâletü'l-İslâm*, XIV/53-56, Kahire 1963, s. 212-217; Mahmûd eş-Şerkâvî, "Şeyhî Mahmûd Şeltût", *ME*, XXXV/6 (1964), s. 678-683; Ali Abdürrâzık, "el-Merhûm el-üstâzü'l-ekber eş-Şeyh Mahmûd Şeltût", *MMLA*, XIX (1965), s. 147-153; Nasr Ferîd Vâsil, "el-İmâm Mahmûd Şeltût: el-menhec, et-tecdîd, et-takrîb", *Risâletü't-takrîb*, sy. 55, Tahran 1427/2006, s. 187-224; Amira El Azhary Sombol, "Shaltût, Mahmûd", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, IV, 42-43; W. Ende, "Shaltût, Mahmûd", *EI²* (İng.), IX, 260-261; Seyyid Muhammed eş-Şâhid, "Şeltût, Mahmûd", *Mv.AU*, XV, 99-105.

SEYYİD AHMED EŞ-ŞÂL

ŞEM

(الشَّم)

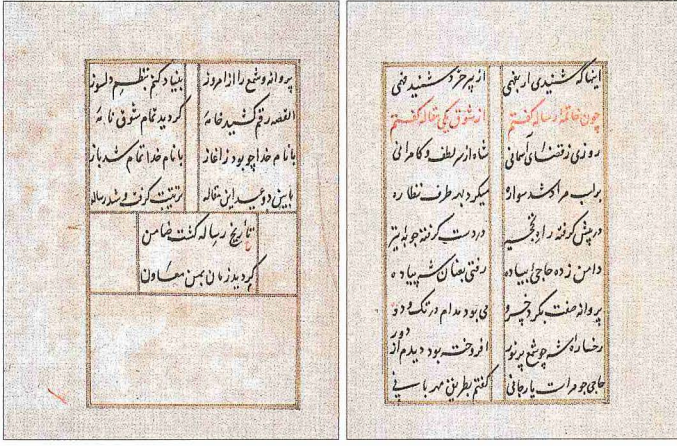
Koklama duyusu
(bk. DUYU).

ŞEM' u PERVÂNE

(شَمْع و پروانه)

Doğu edebiyatlarında tasavvufî aşkın anlatıldığı alegorik ve sembolik hikâyelerin ortak adı.

Geceleri ışığın çevresinde dönen pervanenin klasik Doğu şiirinde âşığı temsil ettiği ve muma (şem') âşik olduğu yaygın bir kabul olarak yer almaktadır. Pervanenin mum ışığı etrafında her seferinde ona daha yaklaşıp döndükten sonra kendini alev atıp yok etmesi sevdiğiyle yakıcı bir vuslata ermek şeklinde düşünülmüş ve bu düşünce şairler için orijinal bir ilham kaynağı olmuştur. Şem'in yanarak ışık vermesi, pervanenin de bu ışık çevresinde dönüp durması âşik ile mâşukun durumuna benzetilmiştir. Ayrıca şem' çeşitli kelimelerle oluşturduğu terkiplerde kinaye yoluyla "ay, güneş, sevgili" anlamlarının yanı sıra "ilâhî nur, mürşid-i kâmil, Kur'an, Hz. Muhammed" gibi tasavvufî mânalarda da kullanılmıştır. Kur'an'da insanlar uçuşan kelebeklere benzetildiği gibi (el-Kâriya 101/4) hadislerde de kendini ateşe atmaya çalışan pervanelere teşbih edilmiştir. Bunlar şem' u pervâne konulu şiirler

Fehmî'nin
Şem' u
Pervâne'sinden
iki sayfa
(Süleymaniye Ktp.,
Fâtih,
nr. 4002,
vr. 58^a-59^a)

için önemli bir ilham, telmih ve istişhâd kaynağı teşkil etmiştir.

Pervane ile şem'in alegorik aşk hikâyesi tasavvufî yorumla ilk defa Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922) tarafından *Kitâbü't-Ta-vâsin*'de (s. 16) anlatılmıştır. Daha sonra pervane hikâyesini Ahmed el-Gazzâlî (ö. 520/1126) *Sevânihu'l-'uşşâk*'ta nesir halinde ele almış (s. 180), pervaneyi âşık, ateşi mâşuk olarak görmüş, böylece eserine âşıkane bir özellik kazandırmıştır. Aynülkudât el-Hemedânî *Temhîdât* adlı eserinde pervane ve ateş temsiline yer verirken pervanenin aşkını evrensel bir aşka dönüş-türmüştür (s. 144-145, 286-288, 292). İran edebiyatında Rûzbihân-ı Bakî (ö. 606/1209), Necmeddin-i Dâye, Senâî, Nâsır-ı Buhârî, Kâsım-ı Envâr gibi şairler de aynı konuyu işlemiştir. Bazı mesnevilerde ayrı bölümler halinde 100 beyti geçmeyen şem' u pervâne manzumelerine de yer verilmiştir. Bu şiirlerin çoğu münazara tarzındadır (Kanar, s. 20). Hikâyeyi bir mesnevi içerisinde ilk defa Ferîdüddin Attâr *Manîku't-Şayr*'in yirmi dokuzuncu makalesinde müstakil şekilde ele almış (nşr. Seyyid Sâdik Gevherî, Tahran 1348 hş., s. 222), *Esrâr-nâme*'sinde de yeniden anlatmıştır (s. 52-53). Sa'dî-i Şîrâzî *Bostân*'ın üçüncü bölümünün sonunda (nşr. İsmâil Emîrhîzî, Tahran 1317, s. 125-128) aynı hikâyeye yer vermiştir. Attâr ve Sa'dî'nin şem' u pervânelerinde kullandıkları mazmun ve motifler daha sonra yazılan mesnevilerde büyük ölçüde geliştirilerek işlendiği gibi müstakil şem' u pervânelere de kaynaklık etmiştir. Şem' u pervâne hikâyesinin bağımsız bir mesnevi halinde ilk defa IX. (XV.) yüzyılın sonlarına doğru yazıldığı anlaşılmaktadır. Tasavvufî eserler başta olmak üzere şem' u pervâne mesnevilerinde alegoriye sıkça başvurulmuş, şem' ilâhî nura, o nura kavuşup yok olmak isteyen sâlik de

pervaneye benzetilmiş, çeşitli sembollerle tasavvufun özüne ilişkin anlatımlar zenginleştirilmiştir. Bunlar arasında Ehli-i Şîrâzî'nin 894'te (1489) yazdığı kırk bölüm ve 1001 beyitlik *Şem' u Pervâne*'si zikredilebilir (*Külliyât-ı Eş'âr-i Ehli-i Şîrâzî*, nşr. Hamîd-i Rabbânî, Tahran 1343 hş.).

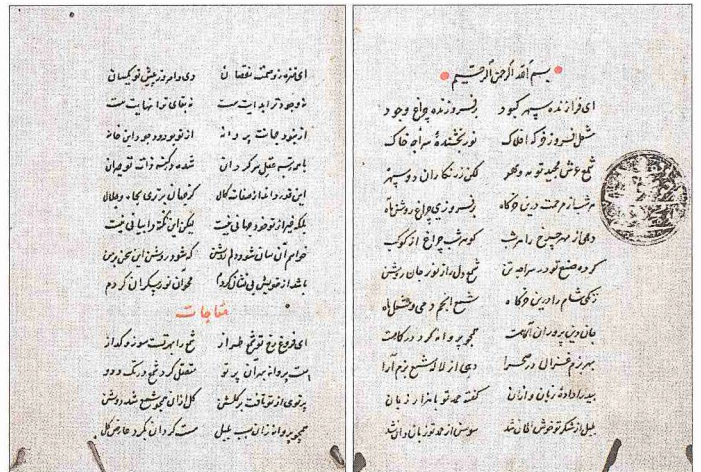
Fars edebiyatındaki şem' u pervâneler Türk şairlerine de ilham kaynağı olmuş ve birçok tasavvufî eserin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bazıları Farsça, bazıları Türkçe yazılan şem' u pervânelerin en meşhurları şunlardır: Fehmî'nin 891 (1486) yılında II. Bayezid adına kaleme aldığı, otuz dört bölüm ve 1000 beyitten oluşan Farsça *Şem' u Pervâne*'sinin iki nüshası bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4002; Kadızâde Mehmed Efendi, nr. 415). Eser Türkçe'ye çevrilmiştir (Kanar, s. 138-185). Şeyh Abdullah-ı Şebüsterî-i Niyâzî'nin (ö. 936/1529) mesnevisi Yavuz Sultan Selim adına yazılmış olup yirmi beş bölüm halinde 760 beyitten ibarettir. Tek nüshası bilinen eser (Süleymaniye Ktp., Kadızâde Mehmed Efendi, nr. 415) tertip yönünden Ehli-i Şîrâzî'nin ese-

rine benzemektedir (a.g.e., s. 95-138). Lâmiî Çelebi 1522 yılında Kanûnî Sultan Süleyman adına bir Türkçe *Şem' u Pervâne* yazmıştır. Tertibi ve işleniş bakımından bazı ayrıntılar dışında Niyâzî'nin manzumesine benzeyen eserin (a.g.e., s. 51) sekiz nüshası vardır. XVI. yüzyıl şairlerinden Kalkandelenli Muîdî'nin gerek düzenleniş gerekse işleniş yönünden Lâmiî'nin eserini andıran 1350 beyitlik Türkçe *Şem' u Pervâne*'sinin iki nüshası bilinmektedir (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 119; İÜ Ktp., TY, nr. 225, vr. 78^b-121^b). Zâtî'nin (ö. 953/1546) beş nüshası tesbit edilen (Armutlu, s. 54-56) 4000 beyitlik *Şem' u Pervâne*'si beşerî bir aşkı işlemektedir. Eser üzerinde Sadık Armutlu bir doktora tezi hazırlamıştır (bk. bibl.) (Türk edebiyatındaki şem' u pervâne mesnevilerinde alegori ve temsil hakkında bk. Coşkun, sy. 38 [2006], s. 63). Feyzî Çelebi (XVII. yüzyıl), tek nüshası Gönül A. Tekin'in kütüphanesinde bulunan 987 beyitlik *Şem' u Pervâne*'sinde mesnevi nazım şeklini kullanmasına rağmen halk şiirinin on bir heceli veznini tercih etmiş ve eserde yer alan sembollerin ne anlama geldiğini açıklamıştır (nşr. Gönül Tekin, *Feyzî Çelebi: Şem' ü Pervâne, İnceleme-Metin*, Harvard 1991).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "firş" md.; Hallâc-ı Mansûr, *Kitâbü't-Ta-vâsin* (nşr. L. Massignon, Paris 1913, s. 16; Ahmed el-Gazzâlî, *Sevânihu'l-'uşşâk* (nşr. Hamîd-i Rabbânî), Tahran 1352 hş., s. 180; Aynülkudât el-Hemedânî, *Temhîdât* (nşr. Afîf Useyrân), Tahran 1341 hş., s. 144 vd., 286 vd.; Ferîdüddin Attâr, *Esrâr-nâme* (nşr. Seyyid Sâdik-ı Güherî), Tahran 1338 hş., s. 52-53; Necmeddin-i Dâye, *Mirşâdü'l-'ibâd* (nşr. M. Emîn Riyâhî), Tahran 1374 hş., s. 210-228, 243, 337 vd.; Hüseyin Mekî, *Gülzâr-ı Edeb*, Tahran 1329 hş., s. 311, 1013,

Seyh Abdullah-ı
Şebüsterî-i
Niyâzî'nin
*Risâle-i
Şem' u
Pervâne*'sinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Kadızâde Mehmed
Efendi,
nr. 415)

1148-1149; Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara 1973, s. 227 vd.; Ca'fer Seccâdî, *Ferheng-i Lugât u İşlâhât u Ta'birât-i 'İrfânî*, Tahran 1354 hş., s. 290-291; Sadık Armutlu, *Zâtî'nin Şem' ü Pervânesi* (doktora tezi, 1998), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 54-56, 164-228; Mehmet Kanar, *Fehmî ve Şeyh Abdullah-i Şebisterî-i Niyâzi'nin Şem' u Pervâne Mesnevileri*, İstanbul 1995; M. İsmâilpür, "Şem' u Pervâne", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381, II, 911-913; Günay Kut, "Lâmî'î Chelebi and His Works", *JNES*, XXXV/2 (1976), s. 88; Nasrullah Pürcevâdî, "Pervâne vü Âteş II-III", *Neşr-i Dâniş*, XX/2, Tahran 1382 hş., s. 6-18; XX/3 (1382 hş.), s. 27-36; Hasan Çiftçi, "Şem' (Mum) ile Pervâne (Kelebek) ve İlgili Farsça, Türkçe Atasözleri ve Örnek Şiirler", *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IV/33, Erzurum 2004, s. 33-57; H. Gamze Demirel, "Şem' ve Pervâne'nin İşel Yolculuğuna Dair Felsefî Bir Yaklaşım", *Türkiyat Araştırmaları*, sy. 5, Ankara 2006, s. 135-144; Menderes Coşkun, "Klasik Türk Şiirinde Mürekkep İstiâre, Temsîlî İstiâre ve Alegori", *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 38, Ankara 2006, s. 51-70; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XII, 242; XXXI, 596, 598.

SADIK ARMUTLU

ŞEMÂİL

(الشمايل)

Hz. Peygamber'in fizikî ve ahlâkî özelliklerini ifade eden bir terim ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adı.

Sözlükte "huy, tabiat, seciye, ahlâk" gibi mânalara gelen **şemâil** kelimesi muhtemelen III. (IX.) yüzyıldan itibaren başta hadis olmak üzere siyer, tarih ve tasavvufa dair eserlerde bir insan olarak Resûl-i Ekrem'in dış görünüşünü, özel hayatını ve ahlâkını ifade eden bir terim halinde kullanılmıştır. İnsanları Resûlullah'ı bütün yönleriyle öğrenmeye ve onun özelliklerini benimsemeye ilk defa Kur'ân-ı Kerîm teşvik etmiştir. Buna göre Hz. Peygamber bütün insanlara bir müjdecî ve bir uyarıcı olarak gönderilmiş (Sebe' 34/28) ve bizzat kendisinin bu gerçeği, "Ben Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim" diye duyurması istenmiştir (el-A'râf 7/158). Birçok âyette Allah ile birlikte ona da itaat edilmesi (Âl-i İmrân 3/32, 132; en-Nisâ 4/13, 59), kendisine uyulup ardınca gidilmesi (Âl-i İmrân 3/31; el-A'râf 7/158), müminler tarafından anlarından daha çok sevilmesi (el-Ahzâb 33/6) emredilmiştir. Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem'in bütün varlıklar arasında farklı bir yerde ve en üstün konumda olduğunu belirtmek üzere onu âlemlere rahmet olarak gönderdiğini (el-Enbiyâ 21/107), şanını yüceltildiğini (el-İnşirâh 94/4) bildirmiş,

"Şüphesiz ki sen pek büyük bir ahlâka sahipsin" meâlindeki âyetle (el-Kalem 68/4) onun benzersiz ve mükemmel ahlâkına dikkat çekmiş, ona iman edenlerin aynı zamanda üstün ahlâkını da benimseyip özümsemesi gerektiğine işaretler. "Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çok anan kimseler için Resûlullah'ta güzel bir örnek vardır" buyurmuştur (el-Ahzâb 33/21). Allah, böylesine üstün özelliklerle donattığı resulü ile ona gönülden inananlar arasında devamlı bir irtibat kurulmasını istemiş, ona hem kendisinin hem meleklerin salât ettiğine, müminlerin de ona salât etmesi gereğine işaret etmiştir (el-Ahzâb 33/56). Kur'ân-ı Kerîm'de ayrıca Resûl-i Ekrem'in müminlere çok düşkün, onlara karşı çok şefkatli ve çok merhametli, ümmetinin sıkıntıya düşmesinden dolayı aşırı derecede üzülen (et-Tevbe 9/128), onlara kitabı ve hikmeti öğretene, onları günahlardan arındırıp tertemiz yapan bir peygamber olduğunun belirtilmesi (el-Bakara 2/129; Âl-i İmrân 3/164), Cenâb-ı Hakk'ın resulüne en mükemmel ahlâkî öğretirken ona alçak gönüllü olmayı (el-Hicr 15/88), yaptığı iyiliği başa kakmamayı (el-Müddessir 74/6), dünya malına göz dikmemeyi (el-Hicr 15/88), affetmeyi ve cahillerden yüz çevirmeyi (el-A'râf 7/199), dosdoğru olmayı (eş-Şûrâ 42/15), insanların yaptıklarına ve söylediklerine karşı sabretmeyi (Tâhâ 20/130; Sâd 38/17), müminlere kol kanat germeyi (eş-Şuarâ 26/215), insanlara gönül alıcı söz söylemeyi (el-İsrâ 17/23, 24, 28) emretmesi aynı zamanda onun bütün bu güzel huylara sahip olduğunun delili, şemâilinin de belirgin yönleridir.

Şemâilin ikinci kaynağı hadislerdir. Muhaddisler şemâil konularını genellikle hadis kitaplarının "fezâil, menâkıb, edeb, libâs, et'ime, eşribe, zînet, zikir, duâ" gibi bölümlerinde ele almışlardır. Esasen hadisin bütün kısımlarını içine alan sekiz ana konuyu bir araya getirdiği için "câmî" diye anılan kitap türlerinin ihtiva ettiği konularından biri oturup kalkma âdâbı diye de anılan şemâil konusudur. Müslim'in *el-Câmî'u's-şahîh*'inin "Fezâ'il" bölümünde Hz. Peygamber'in şecaatine, cömertliği, tevazuu, hayâsı, güzel kokusu, terinin temiz oluşu, saç ve yüzünün güzelliğine, ağzına ve gözlerine, sırtındaki nübüvvet mührüne dair hadisleri zikretmesi bunu göstermektedir. Eserlerinde Resûl-i Ekrem'in şemâiline yer veren muhaddisler bu özellikleri genellikle "sıfât-ü'n-nebî, menâkıb, fezâil" gibi başlıklar altında ele almışlardır. Tirmizî *el-Câmî'u's-şahîh*'inin 46. kita-

bında Resûlullah'ın beşerî yönünü, dış görünüşünü, özel hayatını ve ahlâkını "Menâkıb" başlığı altında vermekle birlikte onun özelliklerini daha geniş bir şekilde *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye* adıyla müstakil bir eserde ele almış, ondan sonra bu konu bir ilim halinde gelişmiştir. Ayrıca Resûl-i Ekrem'in muhtelif özelliklerini çeşitli ilim dalları farklı açılardan ele alıp incelemiştir (bk. DELÂİLÜ'n-NÜBÜVVE; HASSÂİSÜ'n-NEBÎ; HİLYE). Şemâilin diğer kaynakları İbn Sa'd'ın *eş-Tabakâtü'l-kübrâ*sı, İbn Seyyidünnâs'ın *Uyûnü'l-eser fi fûnûnî'l-meğâzî ve eş-şemâ'il ve's-siyer*i, Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'in *Târîhu Medîneti Dimaşk*'i, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye*'si ve Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn*'i gibi kitaplardır.

Allah Teâlâ'nın peygamberini üstün niteliklerle anması ve onu örnek almayı tavsiye etmesi Resûlullah'ın şemâiline duyulan ilgiyi sahâbe döneminden itibaren arttırmış; Hz. Ali, Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, Berâ b. Âzib, Hz. Âişe, Ebû Cühayfe, Câbir b. Semüre, Ümmü Mu'bed, Abdullah b. Abbas, Muarrız b. Muayyib, Ebû't-Tufeyl, Addâ b. Hâlid, Hureym b. Fâtik, Hakîm b. Hizâm gibi sahâbiler onu tasvir etmeye çalışmıştır. Hz. Hasan'ın, dayısı Hind b. Ebû Hâle'ye ve Hz. Hüseyin'in, babası Hz. Ali'ye Resûl-i Ekrem'in şemâilini sorup öğrendikleri bilinmektedir. Buna göre İbn Ebû Hâle, Resûl-i Ekrem'i şöyle anlatmıştır: "Peygamber irice yapılı ve heybetliydi. Yüzü ayın on dördü gibi parlardı. Uzuna yakın orta boylu, büyükçe başlı, saçları hafif dalgalıydı. Saçı bazan kulak memesini geçerci. Rengi nûrânî beyaz, alını açık, kaşları hilâl gibi ince ve gürdü. İki kaş arasında öfkeli gibi zaman kabaran bir damar vardı. Burnu ince, hafifçe kavisiydi. Sakalı sık ve gür, yanakları düzdü. Ağzı geniş, ön dişlerinin arası seyrek ve pek hoştu. Boynu gümüş gibi berrakti. Bütün organları birbiriyle uyumlu idi. Göğsü ile karnı bir hizada olup ne zayıf ne de şişmandı. Göğsü ile iki omuzunun arası genişçe, mafsalları kalıncaydı. Bedeni nur gibiydi. Göğüs çukurundan göbeğine kadar ince bir tüy şeridi uzanırdı. Memelerinde ve karnında kıl yoktu. Kolları, omuzları ve göğsünün üst tarafında kıllar vardı. Bilekleri uzun, avucu genişti. El ve ayak parmakları etli ve uzunca idi. Ayaklarının altı hafifçe çukur, üstü ise son derece düzgün ve pürüzsüzdü. Yürürken öne meyilli düz yürür, ayaklarını yere sert vurmaz, sakın, ama hızlı ve vakarlı yürür, meyilli bir yerden iniyormuş görünümü verirdi. Bir tarafta döndüğünde bütün vücuduyla döner-